

Program kształcenia w zakresie przedmiotu

Nasze dziedzictwo

edukacja przedszkolna – szkoła podstawowa – szkoła średnia

*W setną rocznicę odzyskania przez Polskę niepodległości
2018 r.*

Wprowadzenie

8 lutego 2011 roku Rzeczpospolita Polska ratyfikowała **Konwencję o ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego** i tym samym weszła do grona państw, które przyjęły prawny obowiązek realizowania celów zapisanych w tym dokumencie.

Cele Konwencji:

- ochrona niematerialnego dziedzictwa,
- zapewnianie poszanowania dla niematerialnego dziedzictwa wspólnot, grup i jednostek,
- wzrost na poziomie lokalnym, krajowym i międzynarodowym świadomości znaczenia niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz zapewnienie, aby dziedzictwo to było wzajemnie doceniane przez różne grupy,
- zapewnianie międzynarodowej współpracy i pomocy w zakresie realizacji wszystkich wymienionych wyżej celów.

Zgodnie z zapisem Konwencji *niematerialne dziedzictwo kulturowe* jest rozumiane jako: *praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedza i umiejętności, jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową, które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. Tak pojęte niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności.*

Chronione przez Konwencję niematerialne dziedzictwo przejawia się między innymi w następujących dziedzinach:

- a) tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- b) sztuki widowiskowe;
- c) zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne;
- d) wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata;
- e) umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Powszechna edukacja jest kluczowym obszarem realizacji zobowiązań, wynikających z przystąpienia Polski do Konwencji. W czasach, kiedy z wielu powodów naturalna transmisja kulturowa dziedzictwa w rodzinach uległa wyraźnemu osłabieniu, właśnie szkoła powinna stać się katalizatorem procesów naprawczych w tym zakresie. Nie jest bowiem możliwe poznawanie własnego dziedzictwa wyłącznie drogą formalnej edukacji szkolnej. W dużym zakresie winno się ono dokonywać w rodzinie oraz w naturalnym środowisku ucznia. Szkoła jednak jest miejscem, w którym należy i można inicjować różnego rodzaju procesy poznawcze w zakresie dziedzictwa w rozumieniu Konwencji. Edukacja w tej dziedzinie winna być traktowana jako rozłożony na lata proces wszczepiania młodego człowieka w jego własne dziedzictwo, a w dalszej perspektywie także regionalne i narodowe, którego poznanie i zrozumienie jest jednym z warunków budowania tożsamości indywidualnej i społecznej.

Program nauczania *Nasze dziedzictwo* jest kompleksową propozycją kształcenia w zakresie niematerialnego dziedzictwa kulturowego na poziomie ogólnokrajowym. Obejmuje wszystkie poziomy edukacyjne, uwzględnia zróżnicowanie dziedzictwa kulturowego w regionach, odwołuje się do bezpośredniego doświadczenia ucznia, wskazuje rozmaite źródła wiedzy oraz wdraża do samokształcenia w tym zakresie.

Swoimi celami w pełni wpisuje się działania, mające na celu podniesienie świadomości na temat niematerialnego dziedzictwa kulturowego, do których Polska formalnie i prawnie się zobowiązała przystępując do Konwencji.

Jednym z pojęć, odgrywających kluczową rolę w programie przedmiotu *Nasze dziedzictwo* jest region. Na polskie dziedzictwo kulturowe składają się dziedzictwa poszczególnych regionów, które opierając się na wspólnych wartościach, zanurzone we wspólnym dziedzictwie mowy i wiary, współtworzą kulturę narodową, wzbogacając ją różnorodnością gwary, stroju, muzyki, tańca i obyczaju.

W zależności od aspektu poznania w niniejszym dokumencie region wyznaczają jego naturalne cechy geograficzno-przyrodnicze (ukszałtowanie terenu, klimat, gleby, flora, fauna) lub antropogenicznie (wspólna kultura, wyodrębniająca mieszkańców danego regionu na tle innych). W pierwszym znaczeniu region zwykle obejmuje szerszy obszar niż w znaczeniu drugim.

W prezentowanym programie edukacyjnym dziedzictwo kulturowe jest rozpatrywane w czterech podstawowych aspektach:

- dziedzictwa mowy, wiary i tradycji,
- dziedzictwa przyrodniczego,

- dziedzictwa historycznego,
- dziedzictwa otwartego na przyszłość.

Takie ujęcie pozwala osadzić zjawiska kulturowe w ich naturalnym środowisku, z którym pozostają w silnej zależności, równocześnie uwzględniając ich ewolucję w czasie. Pozwala także skonfrontować ucznia z wieloma wzajemnie się przenikającymi kontekstami dziedzictwa.

Warto podkreślić, że poczucie zakorzenienia oraz świadomość bycia spadkobiercą określonego dziedzictwa w żaden sposób nie ogranicza człowieka w rozwoju ku przyszłości i nowoczesności ani też nie zamyka w kręgu koniecznych i sztywnych, ustalonych w przeszłości reguł działania. Dziedzictwo należy traktować jako kapitał wyjściowy, który z powodzeniem można inwestować we własną przyszłość. Jan Paweł II ujął to następująco:

Wierność korzeniom jest zawsze twórcza, gotowa do pójścia w głąb, otwarta na nowe wyzwania, wrażliwa na „znaki czasu”. Wierność korzeniom oznacza nade wszystko umiejętność budowania organicznej więzi między odwiecznymi wartościami, które tyle razy sprawdziły się w historii, a wyzwaniami świata współczesnego (...)

[z przemówienia pożegnalnego na lotnisku w Balicach 10 czerwca 1997 r.]

Tym samym można uznać, że realizacja programu *Nasze dziedzictwo* w pełni wpisuje się w proces nabywania przez ucznia **kompetencji kluczowych**, które są istotnym warunkiem rozwoju osobistego, bycia aktywnym obywatelem, integracji społecznej, a w perspektywie także swobodniejszego poruszania się na rynku pracy. Istota kompetencji kluczowych leży w nabytej drogą edukacji sprawności w łączeniu wiedzy, umiejętności oraz dostosowaniu działania do określonych warunków w procesie uczenia się przez całe życie. Te właśnie dyspozycje są doskonalone na każdym etapie realizacji programu *Nasze dziedzictwo*, którego kluczowym założeniem jest podmiotowość, aktywność i zaangażowanie emocjonalne ucznia w procesie poznania. Równie istotna dla kształtowania kompetencji kluczowych jest inspirowana treściami nauczania konieczność podejmowania wielu inicjatyw poznawczych, korzystania z wielu źródeł, kreowanie ścieżki poznania oraz niestandardowe podejście do uczenia się jako pewnego rodzaju nawyku trwającego całe życie.

Kształtowanie kompetencji kluczowych wspierają wszelkie działania edukacyjne, które pobudzają kreatywność i innowacyjność ucznia, a także jego niezależność oraz inicjatywę w podejmowaniu działań.

Spośród ośmiu kompetencji kluczowych realizacja programu *Nasze dziedzictwo* stwarza optymalne warunki do kształcenia następujących:

- komunikowanie się w języku ojczystym;
- kompetencje informatyczne (w zakresie wykorzystywania nowoczesnych technologii informatycznych w celu pozyskiwania, gromadzenia, przetwarzania informacji z zakresu dziedzictwa kulturowego);
- umiejętność uczenia się;
- kompetencje społeczne i obywatelskie;
- inicjatywność i przedsiębiorczość;
- świadomość i ekspresja kulturalna.

Założenie, iż uczeń korzystając z różnorodnych źródeł samodzielnie odkrywa własne dziedzictwo (począwszy od dziedzictwa swojej rodziny, na narodowym skończywszy) pozwala uaktywnić w procesie poznania także sferę pozytywnych emocji, które wspierają uczenie się i mogą stanowić jedną z jego istotnych motywacji.

Prezentowany program obejmuje wszystkie poziomy edukacyjne, dzieląc poszczególne treści według następujących przedziałów wiekowych ucznia:

- edukację przedszkolną;
- edukację w obrębie szkoły podstawowej;
 - kl. I-III;
 - kl. IV-V;
 - kl. VI-VIII;
- edukację w obrębie szkoły średniej.

Program jest ułożony koncentrycznie. Na każdym z poziomów edukacyjnych powraca się do zagadnień związanych z obrzędowością doroczną i rodzinną, folklorem słownym i muzycznym, literaturą, rzemiosłem i sztuką ludową, strojem ludowym; mniejszościami etnicznymi i narodowościowymi; architekturą; kuchnią; środowiskiem naturalnym; tradycyjną i nowoczesną gospodarką; walorami turystycznymi regionu. W miarę dorastania uczeń poszerza zakres wiedzy i umiejętności związanych z poszczególnymi treściami, a także buduje silniejszą więź emocjonalną z własnym dziedzictwem kulturowym oraz wzmacnia swoją tożsamość regionalną i narodową.

Nasze dziedzictwo

Zagadnienia ogólne

Edukacja w zakresie przedmiotu *Nasze dziedzictwo* ma na celu:

1. Zapoznanie ucznia z polskim dziedzictwem kulturowym, przyrodniczym i historycznym w wymiarze własnego regionu (schemat 1).
2. Uświadomienie uczniom ich zakorzenienia w kulturze regionalnej, a za jej pośrednictwem także w kulturze polskiej i europejskiej (schemat 2).
3. Zapoznanie ucznia z wkładem własnego regionu w kształtowanie historii i kultury Polski.
4. Kształtowanie postawy patriotyzmu.
5. Kształtowanie aktywnej postawy poznawczej ucznia względem polskiego dziedzictwa kulturowego.
6. Wprowadzenie uczniów w świat wartości związanych z polskim dziedzictwem kulturowym.
7. Kształtowanie postawy szacunku dla wartości i bogactwa tradycyjnej kultury ludowej.
8. Kształtowanie postaw odpowiedzialności za polskie dziedzictwo kulturowe oraz otwartości na kulturę innych grup etnicznych i mniejszości narodowych.
9. Wzmocnienie międzypokoleniowych więzi w rodzinie oraz w lokalnej społeczności.
10. Przygotowanie ucznia do świadomego i aktywnego uczestnictwa w życiu własnego regionu w aspekcie kulturowym, gospodarczym i społecznym.

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I Dziedzictwo mowy, wiary i tradycji

Uczeń:

1. Dostrzega i rozumie zróżnicowanie językowe w regionie.
2. Zna podstawowe cechy gwary/dialektu swojego regionu.
3. Zna wybrane teksty folkloru swojego regionu (pieśni, legendy, przysłowia, zagadki itd.).
4. Rozumie tekst gwarowy.
5. Rozumie znaczenie gwary dla zachowania dziedzictwa kulturowego regionu.
6. Poprawnie stosuje gwarę i polszczyznę ogólną w zależności od sytuacji komunikacyjnej*¹.
7. Zna obraz regionu w literaturze polskiej.
8. Zna wybrane tradycje, wierzenia i zwyczaje związane z życiem rodzinnym oraz obrzędowością doroczną.

¹ Gwiazdką w indeksie górnym (*) są oznaczane cele fakultatywne, których realizacja zależy od poziomu żywotności gwary w danym regionie.

9. Identyfikuje główne wyznaczniki zróżnicowania kulturowego w regionie w aspekcie mowy, stroju, muzyki, tańca, kuchni, architektury, obyczaju.
10. Zna tradycyjne źródła utrzymania mieszkańców własnego regionu (rolnictwo, rzemiosło, rękodzieło, przemysł) i rozumie kulturotwórczą rolę zajęć ludności.
11. Zna zakorzenione w lokalnej tradycji wartości i wzorce osobowe (etos) oraz rozumie ich rolę w kształtowaniu tożsamości regionalnej.
12. Dostrzega w swoim otoczeniu materialne znaki dziedzictwa kulturowego i potrafi je scharakteryzować.
13. Dostrzega i rozumie procesualny wymiar tradycji.
14. Dostrzega i rozumie rolę rodziny w zachowaniu polskiego dziedzictwa kulturowego w wymiarze regionalnym i ogólnonarodowym.
15. Dostrzega i rozumie własną rolę w zachowaniu polskiego dziedzictwa kulturowego w wymiarze regionalnym i ogólnonarodowym.

II Dziedzictwo historyczne

Uczeń:

1. Zna związki historii regionu z historią Polski.
2. Zna miejsca pamięci w regionie i rozumie ich znaczenie.
3. Wskazuje lokalne ślady polskiej historii, potrafi je odczytać i zinterpretować.
4. Zna wybitnych przedstawicieli regionu.
5. Identyfikuje lokalne źródła wiedzy historycznej i potrafi z nich korzystać.
6. Potrafi konstruować historyczne narracje dotyczące własnej miejscowości, parafii, gminy, regionu, wykorzystując zdobyte informacje źródłowe.
7. Zna historię lokalnej samorządności i rozumie mechanizmy jej działania.
8. Dostrzega i rozumie związki historii regionu z jego współczesnością.
9. Dostrzega historyczne uwarunkowania kultury potrafi je zinterpretować.

III Dziedzictwo przyrodnicze (naturalne)

Uczeń:

1. Potrafi określić położenie geograficzne własnej miejscowości, gminy, powiatu, a także regionu i województwa na mapie Polski.
2. Zna topografię regionu.
3. Potrafi scharakteryzować florę i faunę regionu.
4. Potrafi scharakteryzować krajobraz typowy dla regionu.
5. Rozumie przyczyny zmian zachodzących w środowisku naturalnym regionu.
6. Rozumie potrzebę zachowania dziedzictwa przyrodniczego dla przyszłych pokoleń.
7. Potrafi integrować wiedzę geograficzno-przyrodniczą z treściami dotyczącymi kultury regionu.
8. Zna geografie życia codziennego regionu (ważne trakty komunikacyjne, miejsca kultu, edukacji, handlu itp.).
9. Zna geograficzno-przyrodnicze warunki kształtujące typ gospodarki w regionie.
10. Zna potencjał gospodarczy własnego regionu (bogactwa naturalne, walory turystyczne, kulturę przemysłową).

IV Dziedzictwo otwarte na przyszłość

Uczeń:

1. Rozumie wartość polskiego dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania własnej tożsamości.
2. Rozumie znaczenie dziedzictwa kulturowego regionu jako zobowiązanie względem przyszłych pokoleń.
3. Potrafi wskazać obszary rozwoju regionu i jego podstawowe kierunki.
4. Postrzega region jako miejsce swojego życia w przyszłości.
5. Czuje się odpowiedzialny za rozwój regionu.
6. Zna rolę samorządu terytorialnego w zachowaniu dziedzictwa regionu.

Treści nauczania - wymagania szczegółowe
(winny być dostosowane do specyfiki konkretnego regionu)

A) Edukacja przedszkolna

Dziedzictwo mowy, wiary i tradycji

Uczeń:

- słucha legend związanych z regionem;
- słucha gwarowych opowiadań i wierszy dla dzieci*;
- poznaje tradycyjny dom, typowy dla architektury regionu;
- poznaje ważniejsze tradycje związane ze świętami Bożego Narodzenia, Wielkanocy;
- wykonuje ozdoby świąteczne charakterystyczne dla swojego regionu;
- poznaje wybrane tradycyjne potrawy regionalne;
- rozwiązuje zagadki związane z regionem;
- poznaje tradycyjne gry i zabawy dziecięce;
- rozpoznaje podstawowe elementy regionalnego stroju męskiego i kobiecego;
- słucha muzyki swojego regionu;
- porusza się rytmicznie, zachowując elementy postawy typowe dla wybranego tańca swojego regionu;
- poznaje melodie i teksty przyśpiewek (dla dzieci) w gwarze swojego regionu*;
- poznaje wybrane aspekty architektury regionalnej (dom) oraz artefakty sztuki ludowej;
- tworzy prace plastyczne inspirowane motywami sztuki ludowej regionu oraz tekstami literackimi związanymi z regionem.

Dziedzictwo historyczne

Uczeń:

- zna wybrane legendy związane z najbliższą okolicą.

Dziedzictwo przyrodnicze

Uczeń:

- tworzy różnymi technikami plastycznymi ilustracje przedstawiające krajobraz własnej miejscowości;
- potrafi nazwać charakterystyczne elementy krajobrazu swojego regionu;
- rozpoznaje podstawowe gatunki warzyw, owoców i roślin uprawnych;
- potrafi nazwać zwierzęta hodowlane i dziko żyjące, typowe dla regionu;
- poznaje domowe prace gospodarcze, wykonywane dawniej przez dzieci;
- nazywa podstawowe sprzęty związane z tradycyjnym rolnictwem w swojej miejscowości (lub w przypadku miast – w najbliższym regionie) oraz ich zastosowanie;
- poznaje podstawowe źródła utrzymania ludności w swoim regionie.

B) Szkoła podstawowa kl. I - III

Dziedzictwo mowy, wiary i tradycji

Uczeń:

- poznaje podstawowe słownictwo (w tym także gwarowe) związane z codziennym życiem tradycyjnej rodziny zakorzenionej w danym regionie;
- poznaje legendy i inne teksty dla dzieci, dotyczące swojej miejscowości lub/i regionu;
- przeprowadza ze starszymi członkami rodziny rozmowy o rodzinnych i regionalnych tradycjach świątecznych;
- poznaje słownictwo gwarowe i ogólnopolskie związane z regionalnymi tradycjami świątecznymi;
- poznaje tradycyjne wzorce grzeczności (w stosunku do dorosłych) i stosuje się do nich;
- poznaje dzieciństwo swoich dziadków;
- zna lokalnych twórców sztuki ludowej i tradycyjnego rzemiosła;
- tworzy prace plastyczne inspirowane kulturą i/lub historią regionu;
- rozpoznaje wybrane regionalne instrumenty ludowe na podstawie budowy oraz wydawanego dźwięku;
- poznaje podstawowe kroki wybranego tańca regionalnego;
- potrafi nazwać podstawowe elementy stroju regionalnego męskiego i kobiecego;
- wskazuje strój własnego regionu pośród innych polskich strojów ludowych.

Dziedzictwo historyczne

Uczeń:

- zna pochodzenie nazwy własnej miejscowości oraz czas i okoliczności jej założenia;
- poznaje związki swojej rodziny z historią miejscowości, gminy, parafii lub regionu;
- wie, czym zajmowali się mieszkańcy regionu w dawnych czasach i z czego to wynikało;
- poznaje ważne postacie, związane ze swoją miejscowością lub najbliższą okolicą;
- zna najważniejsze zabytki swojej okolicy.

Dziedzictwo przyrodnicze

Uczeń:

- uczeń tworzy różnymi technikami plastycznymi ilustracje, przedstawiające najbliższą okolicę w różnych porach roku (z uwzględnieniem zajęć ludności);
- potrafi wskazać charakterystyczne elementy pejzaż własnej miejscowości i/lub jej najbliższej okolicy;
- potrafi określić położenie geograficzne własnej miejscowości i wie, z jakimi miejscowościami sąsiaduje;
- potrafi wymienić ważniejsze miasta regionu;

- rozpoznaje podstawowe gatunki drzew, zbóż oraz polnych roślin typowych dla flory regionu;
- potrafi wymienić niektóre gatunki występujących w regionie roślin zwierząt chronionych i rozumie potrzebę ochrony przyrody;
- rozpoznaje podstawowe rośliny uprawne i zwierzęta hodowlane swojego regionu;
- zna niektóre ludowe sposoby przepowiadania pogody na podstawie obserwacji przyrody;
- porównuje sposób wykonywania wybranych prac polowych w przeszłości i współcześnie;
- zna rośliny tradycyjnie uprawiane w przydomowych ogrodach i na grządkach;
- potrafi wskazać wybrane powiązania między naturą a kulturą swojego regionu.

Dziedzictwo dla przyszłości

Uczeń:

- wskazuje walory swojej miejscowości i najbliższej okolicy;

Dziedzictwo mowy, wiary i tradycji

Uczeń:

- poszerza znajomość słownictwa (w tym także gwarowego), związanego z życiem tradycyjnej rodziny w regionie (architektura i wyposażenie domu; zajęcia ludności itp.)*;
- poznaje nazewnictwo związane z pokrewieństwem rodzinnym;
- poznaje legendy i inne (w tym także gwarowe*) teksty dla dzieci, dotyczące swojej miejscowości, najbliższej okolicy i/lub regionu;
- zna i potrafi zastosować tradycyjne zasady grzeczności oraz rozumie ich źródła;
- poznaje regionalne zwyczaje i tradycje związane z obrzędowością doroczną;
- poznaje podstawowe elementy i motywy zdobnicze stroju ludowego swojego regionu;
- poznaje wybrane motywy muzyczne charakterystyczne dla muzyki ludowej swojego regionu;
- poznaje wybrane pieśni regionu;
- zna podstawowe instrumenty muzyczne regionu;
- poznaje reprezentatywne dla regionu tańce ludowe;
- wskazuje charakterystyczne cechy architektoniczne regionalnego budownictwa mieszkalnego (dom, zabudowania gospodarcze);
- poznaje wybrane, typowe dla regionu ludowe techniki plastyczne i potrafi się nimi posługiwać;
- wykonuje tradycyjne przedmioty i ozdoby związane z regionalną obrzędowością doroczną;
- zna podstawowe produkty tradycyjnej kuchni swojego regionu;
- tworzy prace plastyczne inspirowane sztuką, historią i literaturą regionu.

Dziedzictwo historyczne

Uczeń:

- poznaje dzieje własnej rodziny i miejscowości;
- zna najważniejsze wydarzenia historyczne związane z własną miejscowością i/lub regionem;
- wymienia ludzi zasłużonych dla swojej miejscowości i zna ich działalność;
- potrafi wskazać najważniejsze zmiany w zakresie budownictwa mieszkalnego na przestrzeni XX i XXI wieku;
- zna najważniejsze zabytki w miejscowości i/lub w regionie i potrafi o nich opowiedzieć (kościół, kapliczki, zabytkowe domy, pomniki);
- poznaje wartość i różnorodność źródeł wiedzy na temat historii swojej rodziny, miejscowości, regionu;

Dziedzictwo przyrodnicze

Uczeń:

- określa położenie geograficzne własnego regionu (granice, sąsiedztwo, ważniejsze miejscowości);
- zna geografie swojej rodziny; potrafi wskazać miejscowości, z których pochodzą jej członkowie;
- zna lokalną toponimię (oficjalną i zwyczajową);
- tworzy plan swojej miejscowości z uwzględnieniem ważniejszych obiektów;
- rozpoznaje i opisuje podstawowe gatunki roślin i zwierząt regionu;
- wie, jakie rośliny i zwierzęta w jego regionie są objęte ścisłą ochroną;
- zna najbliższy(-e) miejsca zamieszkania park (-i) narodowy (-e) lub inne formy ochrony przyrody;
- rozumie zależności między środowiskiem regionu a gospodarką człowieka;
- potrafi scharakteryzować główne zajęcia ludności, związane z naturalnym środowiskiem regionu;
- dostrzega różnicę między dawnym a współczesnym gospodarstwem rolnym
- potrafi wskazać rośliny, które stały się motywami zdobniczymi stroju ludowego regionalnego, architektury i sztuki

Dziedzictwo (dla) przyszłości

- zna walory turystyczne i rekreacyjne regionu;
- potrafi wytyczyć krótki szlak turystyczny, ukazujący atrakcje swojej miejscowości i najbliższej okolicy;
- potrafi zaplanować dla rówieśników wycieczkę po najbliższej okolicy.

D) Szkoła podstawowa kl. VI-VIII

Dziedzictwo mowy, wiary i tradycji

Uczeń:

- zna cechy gwary własnego regionu*;
- rozpoznaje własną gwarę na tle gwar sąsiadujących i potrafi określić jej zasięg terytorialny*;
- świadomie stosuje gwarę i polszczyznę standardową, w zależności od sytuacji komunikacyjnej*;
- poznaje wybrane teksty literatury polskiej dotyczące regionu;
- potrafi opowiedzieć o zwyczajach i obrzędach świątecznych, wskazując w nich elementy ogólnopolskie oraz charakterystyczne dla regionu;
- zna obrzędy i zwyczaje związane z tradycyjnym weselem w swoim regionie;
- potrafi gromadzić wiedzę na temat zwyczajów regionalnych, czerpiąc informacje z różnych źródeł;
- poznaje warunkowane tradycyjną kulturą normy grzeczności i współżycia z innymi ludźmi;
- interpretuje kulturę regionu w aspekcie wartości, leżących u jej podstaw;
- potrafi odszukać w regionie ślady innych kultur i zinterpretować je;
- zna mniejszości etniczne/narodowe zamieszkujące region i współtworzące jego kulturę;
- potrafi rozpoznać strój własnego regionu na tle innych polskich strojów ludowych oraz wskazać podobieństwa i różnice między strojem własnego regionu a strojami regionów sąsiadujących;
- potrafi dekodować informacje zawarte w różnych odmianach tradycyjnego stroju regionalnego (społeczny i materialny status osoby, funkcje obrzędowe);
- zna muzyczne tradycje regionu oraz rolę muzyki ludowej w kulturze polskiej;
- rozróżnia podstawowe tańce własnego regionu na tle polskich tańców ludowych;
- umie wskazać różnice między tradycyjnym i współczesnym gospodarstwem rolnym;
- wykonuje prace plastyczne, nawiązujące techniką lub motywami do tradycyjnej sztuki ludowej regionu;

Dziedzictwo historyczne

Uczeń:

- zna związki historii swojej rodziny, miejscowości i regionu z historią Polski;
- zna czas powstania (lokacji) swojej miejscowości i ważniejszych miejscowości w regionie;
- potrafi scharakteryzować typy wsi i miast regionu (na przykładzie najbliższej okolicy);
- potrafi wskazać w regionie ślady obecności innych kultur;
- zna lokalne miejsca pamięci i rozumie ich znaczenie w budowaniu tożsamości regionu;
- rozpoznaje style architektoniczne zabytkowych budowli w regionie;

- zna w zarysie historię działań podejmowanych na rzecz rozwoju regionu;
- zna historię lokalnych organizacji mających związek z rozwojem kultury regionu.

Dziedzictwo przyrodnicze

Uczeń:

- potrafi scharakteryzować pod względem geograficznym swój region na tle geografii Polski;
- potrafi wytyczyć na mapie regionu współczesne i dawne szlaki komunikacyjne;
- potrafi wskazać materialne związki między naturą a kulturą (różnorodne procesy przetwarzania surowców naturalnych na wytwory kultury);
- zna charakterystyczne typy gospodarki rolnej w regionie i jej kulturotwórczy wymiar;
- zna tradycyjne metody uprawy roli oraz rozpoznaje narzędzia rolnicze używane w przeszłości oraz potrafi je skonfrontować ze współczesnością;
- opisuje zmiany zachodzące w środowisku naturalnym regionu oraz potrafi wskazać ich przyczyny;
- opisuje charakterystyczne dla regionu zjawiska naturalne oraz potrafi wskazać ich kulturotwórczą funkcję;
- wymienia bogactwa naturalne swojego regionu, ich zastosowanie oraz potrafi wskazać ich rolę kulturotwórczą;
- zna formy ochrony przyrody występujące w regionie;
- potrafi wytyczyć szlak turystyczny, eksponujący walory krajobrazowe i kulturowe regionu.

Dziedzictwo (dla) przyszłości

Uczeń:

- postrzega tradycyjną kulturę własnego regionu jako istotną część kultury ogólnonarodowej;
- uczestniczy w życiu kulturalnym regionu, animowanym przez organizacje i stowarzyszenia regionalne, mającym na celu kultywację tradycji;
- potrafi wskazać kierunki rozwoju gospodarczego regionu;
- poznaje ekonomiczne podstawy przemysłu turystycznego;
- potrafi wykorzystać walory kultury regionalnej w promocji regionu;
- dostrzega potencjał gospodarczy regionu;
- rozumie rolę mediów regionalnych.

F) Szkoła średnia

Dziedzictwo mowy, wiary i tradycji

Uczeń:

- potrafi scharakteryzować gwarę własnego regionu na tle dialektu, do którego ona należy*;
- rozpoznaje w tekstach cechy ludowego stylu artystycznego;
- identyfikuje nurt ludowy w literaturze i polskiej i potrafi wskazać jego cechy i źródła oraz ważniejszych przedstawicieli i ich utwory;
- potrafi rozpoznać i zinterpretować różnorodne teksty folkloru słownego własnego regionu;
- potrafi wskazać źródła tradycyjnej kultury ludowej;
- potrafi zinterpretować symbolikę wybranych elementów obrzędowości dorocznej;
- zna tradycyjną formę obrzędów rodzinnych (chrzciny, wesele, pogrzeb);
- dostrzega zmiany zachodzące współcześnie w obrzędowości rodzinnej i rozumie ich przyczyny;
- rozumie i poprawnie stosuje w wypowiedziach pojęcia: folklor, folkloryzm, *ethno-future*;
- potrafi zinterpretować na wybranych przykładach zależności między naturą a kulturą;
- zna funkcje i symbolikę elementów stroju ludowego;
- dostrzega i rozumie symbolikę kolorów w polskich strojach ludowych;
- rozumie symbolikę sakralną;
- zna podstawowe pojęcia z zakresu architektury regionalnej świeckiej i sakralnej;
- zna główne polskie tańce ludowe;
- zna funkcje śpiewu ludowego;
- potrafi scharakteryzować muzykę ludową swojego regionu na tle muzyki innych regionów Polski;
- potrafi wskazać przykłady inspiracji sztuką ludową w twórczości polskich artystów;
- potrafi interpretować zabytki architektury świeckiej i sakralnej w kontekście kultury;
- potrafi scharakteryzować kulturę mniejszości etnicznych i/lub narodowych zamieszkujących region;
- dostrzega uniwersalny wymiar sztuki ludowej;
- dostrzega aksjologiczny wymiar kultury;
- zna ważniejsze źródła wiedzy na temat polskiego dziedzictwa kulturowego.
- rozumie pojęcie tożsamości regionalnej i narodowej.

Dziedzictwo historyczne

Uczeń:

- potrafi zinterpretować związki historii swojego regionu z historią Polski;
- dostrzega historyczny wymiar kultury;
- dostrzega we współczesnym świecie znaki przeszłości i potrafi je zinterpretować;
- zna wkład swojego regionu w rozwój kultury i nauki polskiej;
- zna postaci zasłużone dla regionu;

- potrafi omówić przyczyny migracji ludności oraz wskazać jej kulturowe konsekwencje;
- zna wkład innych grup etnicznych i narodowościowych w historię regionu i Polski.

Dziedzictwo przyrodnicze

Uczeń:

- potrafi scharakteryzować klimat i gleby swojego regionu;
- zna potencjał gospodarczy swojego regionu;
- zna fazy księżyca oraz inne zjawiska naturalne i potrafi podać ich kulturową interpretację;
- zna zastosowanie występujących w regionie roślin, minerałów itp. w medycynie ludowej;
- potrafi wskazać inspiracje florą i fauną w sztuce (ornamenty, godła, symbole);
- rozumie rolę lasu; zna podstawy gospodarki leśnej swojego regionu;
- potrafi opisać podstawowe zmiany w zakresie gospodarstwa wiejskiego na przestrzeni XX i XXI wieku i wskazać ich przyczyny;

Dziedzictwo (dla) przyszłości

Uczeń:

- angażuje się w życie kulturalne regionu;
- postrzega turystykę kulturową jako szansę rozwoju regionu;
- potrafi wytyczyć szlak turystyczny, eksponujący walory krajobrazowe i kulturowe regionu;
- potrafi wytyczyć atrakcyjne szlaki turystyczne, uwzględniające możliwości kondycyjne różnych grup wiekowych;
- zna podstawy tworzenia planu rozwoju przedsiębiorstwa turystycznego (biuro podróży, gospodarstwo agroturystyczne, pensjonat, hotel) w swojej miejscowości lub w regionie;
- rozumie zależność między kultywowaniem kultury regionu a rozwojem turystyki;
- zna regionalne produkty chronione prawem UE;

Warunki i sposób realizacji programu *Nasze dziedzictwo*

Ujęty w ramy edukacji szkolnej okres dzieciństwa i dorastania jest czasem kształtowania osobistej i społecznej tożsamości młodego człowieka. Istotnym kontekstem tego procesu jest świadomość własnego zakorzenienia w określonym dziedzictwie kulturowym. Zarówno jednak zakorzenienie, jak i kulturę także należy rozpatrywać w aspekcie osobistym i społecznym. Człowiek rodzi się i dorasta w rodzinie, która współtworzy pewną społeczność, charakteryzującą się historycznym trwaniem, oraz w miejscu, które zwykle ma już własną, często wielowiekową historię. W procesie kształtowania własnej tożsamości jednostka musi więc umieścić czas swojego życia w perspektywie czasu takich instytucji jak rodzina, społeczeństwo czy naród.

Czas niesie z sobą zmiany. Najwyraźniej można je zaobserwować w sferze kultury, która łączy w sobie stałość z nieustającą zmiennością. Na przestrzeni wieków ustabilizowały się pewne narracje obrzędowe (z wpisaną w swoją istotę treścią psychologiczną), które stały się podstawą licznych derywacji. Szczególnie jest to widoczne na gruncie obrzędowości rodzinnej (chrzest, wesele, pogrzeb), a także obrzędowości związanej z rokiem liturgicznym. Stanowiące ich istotę elementy tradycyjne coraz częściej stają się nieczytelne lub bywają wypierane przez naleciałości z obcych kultur.

Uczeń w swoim codziennym życiu w dużej mierze nieświadomie bierze udział w wydarzeniach o wielowiekowej tradycji, wchodzi również w rozmaite role. Z tego powodu jego osobiste doświadczenia winny stać się punktem wyjścia edukacji z zakresu polskiego dziedzictwa kulturowego. Dopóki bowiem nie w pełni zdaje sobie sprawę, w czym uczestniczy, nie tylko nie odczuwa wartości kultury, ale także nie może świadomie budować własnej tożsamości. Nie znając własnego dziedzictwa, nie będzie też w stanie zarządzać nim tak, by w przyszłości przyniosło wymierne korzyści jemu samemu, ale także i społeczności, którą współtworzy.

Z punktu widzenia edukacyjnego rozpisany na kilka uzupełniających się i współistniejących aspektów poznawczych program *Nasze dziedzictwo* stwarza optymalne warunki dla naturalnej integracji treści z różnych dyscyplin nauki. Podążając śladem wybranego, dającego się zaobserwować we współczesności elementu kultury, uczeń odkrywa wiele wymiarów jego istnienia, będące efektem naturalnego zakotwiczenia kultury w języku, naturze, wierze oraz historii. Zdobyte w czasie dotychczasowej edukacji umiejętności i wiadomości ucznia znajdują praktyczne zastosowanie. Ich łączenie staje się niezbędnym warunkiem sprawnego czytania znaków tradycyjnej kultury we współczesnym świecie. Tak

pojęta integracja sprzyja rozwijaniu systemu poznawczego ucznia służy oraz budowaniu spójnej wizji świata i siebie samego.

Integracji podlegają także rozmaite formy aktywności poznawczej ucznia (intelektualna, artystyczna, emocjonalna) oraz źródła wiedzy i informacji. Świadome i celowe sięganie ucznia do bogactwa zasobów internetowych nie znosi potrzeby spotkania z drugim człowiekiem, wyjścia w teren czy też praktycznego działania, którego nie zastąpią nawet najsprawniejsze opisy. Poznanie własnego dziedzictwa kulturowego wymaga zaangażowania woli, intelektu, emocji oraz aktywności fizycznej. Jedynie osoba, która czuje się podmiotem procesu poznawczego i rozumie jego sens, jest w stanie uruchomić w sobie wszystkie te obszary.

Program *Nasze dziedzictwo* opiera się na czterech podstawowych założeniach:

1. Emocjonalnej motywacji poznania polskiego dziedzictwa narodowego w wymiarze kultury tradycyjnej oraz leżącego u jego podstawy systemu wartości;
2. Podmiotowości poznawczej ucznia;
3. Integracji treści wychowawczych i kształcących;
4. Wykorzystania różnorodnych źródeł informacji.

Założenia te wynikają z istoty proponowanego przedmiotu, który z jednej strony koncentruje się na osobistym doświadczeniu ucznia, z drugiej zaś, przez osadzenie jego domowo-rodzinnego dziedzictwa w szerszych ramach kultury polskiej (i europejskiej), prowadzi do zrozumienia jej istotnych i trwałych algorytmów.

Aby w pełni zrealizować założenia programu, należy:

1. Symulować aktywność poznawczą ucznia, motywując ją pozytywnymi emocjami, towarzyszącymi budowaniu własnej wartości jako spadkobiercy bogatego, trwałego dziedzictwa;
2. Stwarzać optymalne warunki do odczucia przez ucznia satysfakcji i radości z poznawania własnego dziedzictwa kulturowego;
3. Wychodzić od bezpośredniego doświadczenia ucznia w drogę do zrozumienia zjawisk kultury;
4. Poszerzać bezpośrednio doświadczenie ucznia w zakresie zjawisk kultury przez uczestnictwo w różnego rodzaju wydarzeniach, inicjowanie określonych działań, organizowanie spotkań międzypokoleniowych itp.;

5. Wielostronnie rozpatrywać poszczególne zjawiska dotyczące polskiego dziedzictwa kulturowego, uwzględniając ich osadzenie w naturze, wierze, kulturze, języku i historii;
6. Wdrażać ucznia do korzystania z różnorodnych źródeł wiedzy;
7. Budować holistyczną, spójną wizję kultury jako formy interpretacji świata w sferze ontologicznej i aksjologicznej.

Istotnym warunkiem osiągnięcia celów edukacyjnych programu *Nasze dziedzictwo* jest przestrzeganie w jego realizacji zasad systemowości i systematyczności. Zajęcia powinny się odbywać regularnie, a rozkład materiału należy w miarę możliwości dostosować do naturalnego rytmu natury oraz kalendarza liturgicznego, w który wpisują się poszczególne elementy kultury.

Podstawowym warunkiem realizacji programu *Nasze dziedzictwo* jest podmiotowość ucznia i jego wszechstronna aktywizacja w procesie poznawania polskiego dziedzictwa narodowego w wymiarze kultury tradycyjnej oraz idące z tym w parze zaangażowanie emocjonalne. Rola nauczyciela polega głównie na inicjowaniu procesu świadomego samokształcenia się ucznia, organizowaniu tego procesu, wspieraniu ucznia w trudniejszych zadaniach, wskazywaniu źródeł i budowaniu pozytywnej motywacji.

Zalecane są wszelkie metody aktywne i aktywizujące.

Zajęcia powinny być otwarte na różnorodne formy pracy. Podobnie jak dziedzictwa nie można nauczyć wyłącznie na podstawie podręcznika, tak i nie da się go poznać nie wychodząc poza teren szkoły. Szczególną rolę należy przypisać spotkaniom z ludźmi, wycieczkom do miejsc pamięci, turystyce kulturowej.